

ISSN: 1814 - 6961
E-ISSN: 2788-9718

ОТАН ТАРИХЫ

ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛ

Үш айда бір рет шығатын ғылыми журнал
2021, № 3 (95)

3 /2021

Бас редактор
Қабылдинов Зиябек Ермұханұлы

Редакциялық алқа

Абдырахманов Толобек Абылович – тарих ғылымдарының докторы, профессор, И. Арабаев атындағы Қырғыз Мемлекеттік университетінің ректоры (Қырғызстан).

Аяған Бүркітбай Фелманұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, Мемлекет тарихы институты директорының орынбасары (Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан).

Әбусейітова Меруерт Қуатқызы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА корр.-мүшесі. Р.Б. Сүлейменов атындағы Шығыстану институтының тарихи материалдарды зерттеу жөніндегі республикалық орталығының директоры, ЮНЕСКО-ның «Ғылым және руханият» кафедрасының меңгерушісі (Алматы қ., Қазақстан).

Әбіл Еркін Аманжолұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, Мемлекет тарихы институтының директоры (Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан).

Әжіғали Серік Ескендірұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, Шығыс елдері архитектурасы Халықаралық академиясының корр.-мүшесі, Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының бас ғылыми қызметкері (Алматы қ., Қазақстан).

Әлімбай Нұрсан – тарих ғылымдарының докторы, профессор, Қазақстан Республикасы Орталық мемлекеттік музейінің директоры (Алматы қ., Қазақстан).

Жұмағұлов Қалқаман Тұрсынұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, «Дүниежүзі тарихын зерттеу орталығының» директоры, Геттинген университетінің (Германия) құрметті профессоры (Алматы қ., Қазақстан).

Смағұлов Оразақ Смағұлұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Италияның Болонья Ғылым Академиясының мүше корреспонденті, ҚР Ұлттық музейінің физикалық антропология лабораториясының меңгерушісі (Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан).

Кудряченко Андрей Иванович – тарих ғылымдарының докторы, профессор, Украина Ұлттық ғылым академиясының Дүниежүзі тарихы институтының директоры (Украина).

Көмеков Болат Ешмұхамедұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің Қыпшақтану Халықаралық институтының директоры, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразиялық Ұлттық университетінің профессоры (Алматы қ., Қазақстан).

Любичанковский Сергей Валентинович – тарих ғылымдарының докторы, профессор, Орынбор Мемлекеттік Педагогикалық университетінің Ресей тарихы кафедрасының меңгерушісі (РФ)

Мұхтар Әбілсейіт Қапизұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, «Сарайшық» Мемлекеттік тарихи-мәдени қорығының директоры, (Атырау қ., Қазақстан).

Петер Финке (Dr. Peter Finke) – PhD, Макс Планк атындағы Институт, Цюрих университеті (Швейцария)

Сыдықов Ерлан Бөтташұлы – тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің ректоры (Нұр-Сұлтан қ., Қазақстан).

Уяма Томохико – PhD, Хоккайдо университетінің Славян-Еуразиялық зерттеулер орталығының профессоры (Жапония).

Жауапты редактор

Құдайбергенова Айжамал Ибрагимқызы

Ғылыми редактор

Қозыбаева Махаббат Мәлікқызы

Жауапты хатшы

Мурзаходжаев Қуаныш Мәдиұлы

Техникалық хатшы

Зикирбаева Венера Серікқызы

Главный редактор
Кабульдинов Зиябек Ермуханович

Редакционная коллегия

Абдырахманов Толобек Абылович – доктор исторических наук, профессор, ректор Кыргызского государственного университета имени И. Арабаева (Кыргызстан)

Абусеитова Меруерт Хуатовна – доктор исторических наук, профессор, чл.-корр. НАН РК, директор Республиканского центра по изучению исторических материалов Института востоковедения имени Р.Б. Сулейменова, заведующая кафедрой ЮНЕСКО «Наука и духовность» (г. Алматы, Казахстан)

Алимбай Нурсан – кандидат исторических наук, профессор, директор Центрального государственного музея Республики Казахстан (г. Алматы, Казахстан).

Абиль Еркин Аманжолович – доктор исторических наук, профессор, директор Института истории государства (г. Нур-Султан, Казахстан)

Аяган Буркитбай Гелманович – доктор исторических наук, профессор, заместитель директора Института истории государства, (г. Нур-Султан, Казахстан)

Ажигали Серик Ескендинович – доктор исторических наук, профессор, чл.-корр. Международной академии архитектуры стран Востока, главный научный сотрудник Института истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова (г. Алматы, Казахстан)

Жумагулов Калкаман Турсынович – доктор исторических наук, профессор, почетный профессор Гёттингенского университета в Германии, директор Республиканского научно-исследовательского центра по изучению всемирной истории Казахского национального университета имени аль-Фараби (г. Алматы, Казахстан)

Исмагулов Оразак Исмагулович – доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, член-корр. Болонской АН (Италия), заведующий лабораторией физической антропологии Национального музея РК (г. Нур-Султан, Казахстан)

Кудряченко Андрей Иванович – доктор исторических наук, профессор, директор Института всемирной истории Национальной академии наук Украины (Украина)

Кумеков Болат Ешмухамбетович – доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, директор Международного института кипчаковедения Казахского национального университета имени аль-Фараби, профессор Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева (г. Алматы, Казахстан)

Любичанковский Сергей Валентинович – доктор исторических наук, профессор, заведующий кафедрой истории России Оренбургского государственного педагогического университета (Россия)

Мухтар Абилсейит Капизулы – доктор исторических наук, профессор, директор Государственного историко-культурного музея-заповедника «Сарайшық» (г. Атырау, Казахстан)

Петер Финке (Dr. Peter Finke) – доктор PhD, Институт Макса Планка, университет Цюриха (Швейцария)

Сыдыков Ерлан Батташевич – доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК, ректор Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева (г. Нур-Султан, Казахстан)

Уяма Томохико – PhD, профессор Центра славянско-евразийских исследований Университета Хоккайдо (Япония)

Ответственный редактор

Кудайбергенова Айжамал Ибрагимовна

Научный редактор

Козыбаева Махаббат Маликовна

Ответственный секретарь

Мурзаходжаев Куаныш Мадиевич

Технический секретарь

Зикирбаева Венера Сериковна

Chief editor
Kabuldinov Ziyabek Yermukhanovich

Members of editorial board

Abdyrakhmanov Tolobek Abylovich – doctor of historical sciences, professor. Rector of I. Arbaev Kyrgyz State University (Bishkek, Kyrgyzstan)

Abuseitova Meruert Huatovna – doctor of Historical Sciences, Professor, Corresponding Member of National Academy of Science Republic of Kazakhstan, Director of the Republican Center for the Study of Historical Materials of the Institute of Oriental Studies named after R.B. Suleimenov, Head of the UNESCO Department “Science and Spirituality” (Almaty, Kazakhstan)

Alimbay Nursan – candidate of historical sciences, professor, Director of the State Museum Republic of Kazakstan (Almaty, Kazakhstan)

Abil Yerkin Amanzholuly – doctor of historical sciences, professor, director at Institute of history of the state (Nur-Sultan, Kazakhstan)

Ayagan Burkitbai Gelmanovich – doctor of historical sciences, professor, deputy director at Institute of history of the state (Nur-Sultan, Kazakhstan)

Azhigali Serik Eskendirovich – doctor of historical sciences, professor, corresponding member of eastern countries international academy of architecture, chief researcher at Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ehnology (Almaty, Kazakhstan)

Zhumagulov Kalkaman Tursunovich – doctor of historical sciences, academician, professor at Al-Farabi Kazakh National University. Director of the Research Center on World History Studies. Emeritus Professor of German Göttingen University (Almaty, Kazakhstan)

Ismagulov Orazak Ismagulovich – Doctor of Historical Sciences, professor, academician of the National Academy of Sciences of the Kazakhstan Republic, member-correspondent of Bologna Academy of Sciences (Italy), head of the laboratory of Physical Anthropology of the National museum of Kazakhstan Republic (Nur-Sultan, Kazakhstan)

Kudriachenko Andrey Ivanovich – doctor of historical sciences, professor, director of Institute of World History of the National Academy of Sciences of Ukraine (Kiev, Ukraine)

Kumekov Bolat Yeshmukhameduly – doctor of historical sciences, professor, National Academy of Science Republic of Kazakhstan, director at International Institute of Kipchak Studies, Al-Farabi Kazakh National University (Almaty, Kazakhstan)

Sergey V. Lyubichankovskiy – doctor of historical sciences, professor, Head of the Department of Russian History, Orenburg State Pedagogical University (Russia)

Mukhtar Abilsseit Kapizuly – doctor of historical sciences, professor, director of the State Historical and Cultural Museum-Reserve “Sarayshyk” in Atyrau (Atyrau, Kazakhstan)

Peter Finke – PhD, Max Planck Institute, University of Zurich (Switzerland)

Sydykov Yerlan Battashevich – doctor of historical sciences, professor, National Academy of Science Republic of Kazakhstan. Rector of the L.N. Gumilev Eurasian National University (Nur-Sultan, Kazakhstan)

Uyama Tomohiko – PhD, professor at Slavic Research Center, Hokkaido University (Japan)

Executive Editor

Kudaibergenova Aizhamal Ibragimovna

Executive Secretary

Murzakhodzhayev Kuanysh Madievich

Scientific Editor

Kozybayeva Makhabbat Malikovna

Technical secretary

Zikirbayeva Venera Serikovna

Редакцияның мекен-жайы:

050100, Қазақстан Республикасы,
Алматы қ., Шевченко көшесі, 28,

Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты,

«Отан тарихы» журналының редакциясы

Телефон: +7 (727) 272-46-54

E-mail: Otanhistory@gmail.com

Электрондық мекен-жай:

<http://infohistory.info>

Журнал 1998 жылдан бастап шығады.

Қазақстан Республикасының Ақпарат және қоғамдық келісім министрлігінде

1998 ж. 9 наурызда тіркеліп, N 158-ж кәуәлігіне ие болды.

Мақалаларды қайта бастырып жариялағанда, микрофильмге және басқа да көшірмелерге түсіргенде міндетті түрде журналға сілтеме жасау қажет.

XX ҒАСЫРДЫҢ 20-30 ЖЫЛДАРЫНДАҒЫ ҚАЗАҚСТАННЫҢ БІЛІМ БЕРУ ҚЫЗМЕТІ САЛАСЫН ДАМУЫНЫҢ НЕГІЗГІ ҮРДІСТЕРІ

Нұрмұхамбетов Ардақ Амангелдіұлы^{1*}

¹Т.Қ. Жүргенов атындағы Қазақ ұлттық өнер академиясы, Қазақстан, Алматы

*Автор корреспондент
e-mail: nur.ardak_83@mail.ru

Түйіндеме. Мақалада архив мәліметтерін талдау негізінде XX ғасырдың 20-30-шы жылдарындағы Қазақстандағы білім беру саласының негізгі даму үрдістері анықталған. Автор XX ғасырдың 20-30-жылдарында білім беру саласын басқару жөніндегі Үкіметтің қаулысын дәлел ретінде қолданып, осы саланың даму ерекшеліктерін ашады. Елде ұйымдастырылған мектептердің аймақтық көрсеткіштеріне талдау жасап, олардың статистикалық деректерін көрсетеді. Құжаттық базаны пайдалана отырып, мектептердің ашылу жоспарларының бұзылу себептерін анықтайды. Мамандардың тапшылығы және мектептердің материалдық-техникалық жағдайының төмендігі сияқты білім беруді дамытуға кедергі келтіретін факторларды қарастырады. Мақалада сол жылдардағы басшылық туындаған мәселелерді мүмкіндігінше шешуге қалай тырысқаны туралы нақты сипаттама берілген, алайда жоспар мен нақты жұмыс арасында әлі де алшақтық бар екендігі анықталады. Бұл өсіресе мамандарды даярлауда байқалады. Автордың мектептерді авторлық оқулықтармен және оқу материалдарымен қамтамасыз етудегі ұлттық интеллигенцияның сіңірген еңбегін ерекше атап өтетіні назар аударады.

Кілт сөздер: зайырлы білім беру, мектеп, құжат, қоғам, жүйе, ғылым, әдістеме, қаулы.

Мақала № AP08856779 «XX ғ. 20-30 жж. дәстүрлі қазақ қоғамын жаңғырту саясатындағы зайырлы білім мен ағарту жүйесі» жобасы аясында жазылды.

МРНТИ 03.20.00

ОСНОВНЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ СФЕРЫ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ КАЗАХСТАНА В 20-30-Е ГОДЫ XX ВЕКА

Нурмұхамбетов Ардақ Амангельдыевич^{1*}

¹Казахская национальная академия искусств имени Т.К. Жургенова, Казахстан, Алматы

*Автор корреспондент
e-mail: nur.ardak_83@mail.ru

Аннотация. В статье выявляются основные тенденции развития сферы образования в Казахстане в 20-30-е годы XX века на базе анализа архивного материала. Автор использует в качестве доказательного аргумента постановления правительства по управлению образовательной сферой в 20-30-е годы XX века, раскрывая особенности развития данной отрасли, дает анализ региональных показателей школ, организованных в стране, отражает их статистические данные. Используя документальную базу, выявляет основные причины срыва планов открытия школ. Рассматривает факторы, препятствующие развитию образования - такие, как дефицит специалистов и низкое материально-техническое состояние школ. В статье дана конкретная характеристика того, как руководство тех лет стремилось максимально разрешить возникшие проблемы, однако, между поставленным планом и конкретной работой все-таки наблюдался разрыв. Особенно это заметно в деле подготовки специалистов. Заслуживает внимания тот факт, что автор выделяет заслуги национальной интеллигенции в обеспечении школ авторскими учебниками и учебными материалами.

Ключевые слова: светское образование, школа, документ, общество, система, наука, методология, указ.

IRSTI 03.20.00

THE MAIN TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF THE SPHERE OF EDUCATIONAL ACTIVITY IN KAZAKHSTAN IN THE 20-30S OF THE TWENTIETH CENTURY

Nurmukhambetov Ardak Amangeldi^{1*}

¹Kazakh national academy of arts named after T.K. Zhurgenov, Kazakhstan, Almaty

* Corresponding author
e-mail: nur.ardak_83@mail.ru

Abstract. The article identifies the main trends in the development of education in Kazakhstan in the 20-30s of the twentieth century on the basis of the analysis of archival material. The author uses as an evidentiary argument the government resolutions on the management of the educational sphere in the 20-30s of the twentieth century, revealing the features of the development of this industry, analyzes the regional indicators of schools organized in the country, reflects their statistical data. Using the documentary base, it identifies the main reasons for the failure of plans to open schools. Examines the factors that hinder the development of education, such as the shortage of specialists and the low material and technical condition of schools. The article gives a specific description of how the leadership of those years tried to solve the problems that arose as much as possible, however, there was still a gap between the set plan and the specific work. This is especially noticeable in the training of specialists. It is noteworthy that the author highlights the merits of the national intelligentsia in providing schools with author's textbooks and educational materials.

Key words: secular education, school, document, society, system, science, methodology, decree

Кіріспе. XX ғасырдың 20-30 жылдары – қазақ қоғамы үшін түрлі өзгерістерге толы жылдар болды. Ол өзгерістер саяси өмірмен қатар, ғылым және білім саласын да қамтыды. Большевиктердің билікке келуімен дәстүрлі қазақ қоғамында сан жылдар көлемінде қолданыста болып келген білім беру жүйесі өткен күннің белгісі ретінде сипатталып, жаңа сапалық мазмұнға көше бастады. Сөзсіз тың қарқынмен жүргізілген бұл өзгерістер алғашқы жылдардан-ақ қарқынды жүрді деп айтуға толық негіз бар. Өйткені негізінен барлық аймақтарда жаңа үлгідегі мектептер ашылып, оқулықтардың жаңа буыны жарық көре бастады. Әрине мұндай жетістіктердің астарында көпшілікке беймәлім қиындықтары да болды. Ол әсіресе білім беру ісін ұйымдастыратын мамандар мен мектептердің материалдық-техникалық жағдайларымен тығыз байланысты еді. Осы кемшіліктерді түзетуге бағыт алған жұмыстарды саралау арқылы білім беру үдерісіндегі жеткен жетістіктерінің тарихи негіздерін айқындауға мүмкіндіктер туындайды. XX ғасырдың 20-30 жылдары білім беру саласын дамыту үдерістері сөзсіз ғылыми қауымдастықтың назарын аударарлық мәселе болып табылады. Аталған тақырыптың өзектілігі алдымен білім беру ісін дұрыс ұйымдастырудың тарихи тәжірибесін сараптау мүмкіндігінің болуымен байланысты. Бүгінде өткеннің өлшемімен және тарихи тәжірибесін ескере отырып тың тұжырымдар жасаудың қажеттілігі айқын сезіледі. Осы тұрғысынан келгенде XX ғасырдың 20-30 жылдары білім беру саласындағы күрделі өзгерістер мен дамудың басым бағыттарын талдау ісі маңызды болып табылады.

Материалдар мен әдістер. Аталған тақырыптың маңыздылығын айқындай отырып, толыққанды талдау жұмысын жүргізу үшін мүмкіндік беретін архив құжаттары жетерлік. Олардың басым көпшілігі Қазақстан Республикасының Орталық мемлекеттік архивінде сақталған. Солардың қатарында 81 қор материалдарымен қатар, 1692 қор материалдарын атап өтуге болады. Ахив құжаттары XX ғасырдың 20-30 жылдары білім беру саласын ұйымдастыру мен дамытудың мәселелерін қамтитын қаулылар мен қызметтік хаттар және түрлі тарихи мәліметтерді сақтайды. Сонымен қатар аталған мәселе бойынша кеңестік тарихнамада бірқатар зерттеушілер ғылыми ізденістерінің басты нысанына айналған. Коммунистік идеология шеңберінде жазылған еңбектердің де өзіндік маңыздылығы жоқ емес. Аталған мәселе Отандық тарихнамада белгілі бір дәрежеде зерттеліп, ғылыми-зерттеу жұмыстарына арқау болған.

Мәселені жан-жақты әрі шынайы зерттеу үшін біз объективтілік пен тарихилық принциптерін басшылыққа ала отырып, тарихи салыстырмалылық, сыни талдау сынды әдістер негізінде шынайы талдай алдық. Сонымен қатар синтездеу, мазмұндық талдау және өзге де деректану әрі тарих ғылымына кеңінен таныс әдістер топтамасын пайдаландық.

Талқылаулар. XX ғасырдың 20-30 жылдарындағы Қазақстанның білім беру ісіндегі күрделі өзгерістер мәселесі, нақтырақ айтқанда зайырлы білім мен ағарту жүйесінде орын алған реформалар және оларды іске асыру тәжірибесі туралы іргелі зерттеулер салыстырмалы түрде алғанда толыққандылығымен ерекшеленбейді. Кеңестік тарихнамада білім беру жүйесінде атқарылған жұмыстар туралы коммунистік идеология шеңберіндегі тұжырымдалған еңбектер жарияланды. Мысалы XX ғасырдың 20-30 жылдардағы білім беру ісіндегі түбегейлі өзгерістер мен мекемелерінің құрылу тарихы туралы жекелеген мәселелер Р.Б. Сулейменов, Х.И. Бисеновтің дербес зерттеуіне арқау болған (Сулейменов, 1967). Авторлардың еңбектерінде білім беру мекемелерінің, яғни мектептердің салынуы, олардың дамуы, материалдық базасы және оқушылардың саны, өсім динамикасы бойынша мәліметтер келтірілген. Авторлардың келтірген мәліметтерінің деректік маңызы айтарлықтай жоғары. XX ғасырдың 20-30 жылдарындағы білім беру ісінің жекелеген мәселелері зайырлы білім беру мен қалыптасқан дәстүрлі білім беру ісінің арасындағы айырмашылықтарды ғылыми тұрғыдан айқындауға А.И. Сембаевтың «Очерки по истории казахской советской школы» атты еңбекті де атап өтуге болады (Сембаев, 1962). Сонымен қатар XX ғасырдың 20-30 жылдарындағы білім беру ісін ұйымдастыру ісі турасындағы бірқатар мәліметтер А.С. Елагиннің «Социалистическое строительство в Казахстане в годы Гражданской войны (1918-1920 гг.)» атты еңбегін атап өтуге болады (Елагин, 1966). Аталған еңбекте қазақ жеріндегі большевиктік тәртіптің орнауымен қатар, білім саласындағы өзгерістер туралы мәліметтер берілген. Сондай-ақ Н.И. Болдырев құрастырған «Директивы ВКП(б) и постановления Советского

правительства о народном образовании. Сб. документов за 1917-1947 гг.» атты құжаттар жинағын да атап өтуге болады. Аталмыш еңбекте қазақ жеріндегі алғашқы әрі жаңа жүйедегі білім беру ошақтарының пайда болуына түрткі болған құжаттар мен қаулылар топтастырылған (Болдырев, 1947).

Қазақ жеріндегі білім беру ісінің ұйымдастыру ісіндегі коммунистік идеологияның әсерін сараптауға арналған еңбектер қатарында А.Б. Бейсембиевтің «Победа марксистско-ленинской идеологии в Казахстане» (Бейсембиев, 1970) және В.А. Куманевтің «Революция и просвещение масс» атты еңбектерін де атап өтуге болады (Куманев, 1973). Әрине аталған еңбектер коммунистік идеологияның тар шеңберінен шыға алмастан жазылғанымен ХХ ғасырдың 20-30 жылдарындағы білім беру ісін ұйымдастыру тарихы турасында бірқатар мәліметтер сақтаған.

Кеңестік билік жылдарында жарық көрген әрі өзінің маңыздылығымен ерекшеленетін еңбектер қатарында В.Т. Кочаровтың «Из истории народного образования в Туркестанском крае» атты еңбегін атап өтуге болады (Кочаров, 1959). Аталған еңбекте тек Қазақстан ғана емес, сонымен қатар Орта Азия жеріндегі білім беру ісінде орын алған өзгерістер турасында мағлұматтар бар. Сөзсіз бұл еңбек салыстырмалы түрде талдау тұрғысынан аса маңызды деп айтуға толық негіз бар. Әрине ХХ ғасырдың 20-30 жылдарындағы білім беру ісіне қатысты осы көрсетілген еңбектерде көтерілген мәселелерді жүйелеудің қажеттілігі сезіледі. Ол біз үшін алдымен қарастырып отырған кезеңдегі білім саласындағы жағдай мен оны тиімді реформалаудың жолдары турасында тың тұжырымдар жасауға мүмкіндіктер береді.

Ел егемендігі жылдарында аталған ХХ ғасырдың 20-30 жылдарындағы білім беру ісін ұйымдастырудың тарихын қарастыру мәселесі Ш. Акинердің «Формирование казахского самосознания. От племени к национальному государству» атты еңбегін де атап өтуге болады. Аталған еңбекте қазақ жеріндегі білім беру ісі мен қоғамдық сананың даму мәселелері кезеңде отырып қарастырылған (Акинер, 1998). Жалпы ХХ ғасырдың 20-30 жылдарындағы білім беру ісінің өзекті мәселелері Р.С. Таханованың «К вопросу о развитии общеобразовательной школы в Казахстане 20-40-е гг. XX века» атты еңбегіне арқау болған (Таханова, 2010)]. Еңбекте көрсетілген білім саласын реттеу мен жүйелеуге арналған декреттер, қаулылар және жалпы жаңа білім беру жүйесінің енгізілуі ерекшеліктері туралы мол мәліметтер келтірілген. Аталған еңбекті бүгінгі көзқарас тұрғысынан қарастырып, тың тұжырым жасау сөзсіз болашақтағы білім саласының маңызды қадамдары туралы тың тұжырымдар жасауға көмегі мол. Осындай еңбектер қатарында ХХ ғ. 20-30 жылдарында мектептерді мұғалімдермен жасақтаумен қатар, оқулықтармен қамтамасыз ету мәселесі де күн тәртібіндегі кезек күттірмейтін маңызға ие болғандығын атап өткен Ш. Мажитаева, С.Б. Қалыбаеваның «ХХ ғасыр басындағы қазақша оқулықтардың тілі туралы» атты зерттеуін атап өтуге болады (Мажитаева, 2010). Аталған еңбекте ХХ ғасырдың 20-30 жылдарындағы Қазақстанның білім беру ісіндегі күрделі өзгерістер мәселесімен қатар, ұлт қайраткерлерінің оқулық даярлау ісіне қосқан зор үлесі, қазақ тілінің тазалығы үшін ғылыми терминдерді қазақи ұғымдар арқылы беруге тырысушылығы, ұлттық құндылықтар мен ерекшеліктерін қатаң назарға алуға деген ұстанымдарын талдауға тырысады. Авторлар біз қарастырып отырған тарихи кезеңде ұлт қайраткерлерінің зайырлы білім беру жүйесіне енгізген жаңалығы, енгізген жаңа әдістемесі мен оқулық жазудағы қазақ зиялыларының жетістіктері туралы мәселелерді көтереді.

Әрине қарастырып отырған кезеңде білім және ғылым саласын реформалау барысының ұлттық мүдде мен ұлттық құндылықтарға әсерін терең талдаудың қажеттілігі туындайды. ХХ ғасырдың 20-30 жылдарындағы білім беру ісін ұйымдастыруда дәл осы біз атаған мәселе қаншалықты деңгейде көтерілгендігі С.Т. Рысбекованың «Образование как фактор социальной модернизации традиционного общества (на примере Казахстана 1920-1930-е гг.)» атты еңбегінде біршама ашылған (Рысбекова, 2009). Әрине біз қарастырып отырған тақырыпқа қатысты әлі де болса жанама мәліметтер келтіретін зерттеу жұмыстары бар. Олардың көтерген мәселелері мен негізгі пікірлер зерттеу жұмысы барысында қолданылатын болады.

Нәтижелер. ХХ ғасырдың басы қазақ халқы үшін саяси шиеленісті оқиғаларға толы болды. Қос бірдей революцияның өзі қарапайым халықтың әлеуметтік ахуалын қиындатты. Қоғам жаңа бағытқа сай тұтастану үдерісі жүрді. Әсіресе 1917 жылы орын алып, нәтижесінде большевиктердің билікке келуімен аяқталған қазан революциясының өзі қоғамның жаңа сипатта қалыптасуын тездетті. Мұндай күрделі өзгерістер қоғамның барлық саласын қамтыды. Білім беру саласы да күрделі өзгерістерге ұшырады. Бұл саладағы алғашқы өзгерістер аталған жылдың қараша айында Үкімет қаулысымен Халық ағарту ісі бойынша мемлекеттік комиссияның құрылуы болды. Аталған комиссия уақыт өте келе Халық ағарту комиссариаты болып аталып, өзіндік мәртебеге ие болған еді (Народное, 1957: 52). 1917 жылдың өзінде-ақ аталған ағарту комиссариаты «Халыққа үндеуін» жариялады. Үндеуден белгілі болғандай алдағы уақытта зайырлы білім беру қолға алынып, оның негіздері айқындалды. Оған қоса тұрғындар арасында міндетті тегін білім беру сияқты өзекті мәселелер көтерілді. Сонымен қатар 1918 жылдың 30 қыркүйегінде Орталық атқару комитет «Бірыңғай еңбек мектептері туралы» қаулы қабылдаған болатын. Аталған қаулыға сай білім беру саласында екі сатылы оқыту жүйесі енгізіле бастады. Алғашқы саты бесжылдық білім деп аталған болатын. Алғашқы саты бойынша балалардың 8-13 жас аралығындағылар оқуға тартылса, екінші саты төртжылдық деп аталды. Оған 13-17 жас аралығындағы балалар қамтылды (Культурное, 1965: 47).

ХХ ғасырдың 20-30-жылдарындағы білім беру саласындағы күрделі өзгерістердің алғышарттарын

калыптастырған қаулылардың бірі 1919 жылдың 31 қазан айында қабылданған болатын. Аталған қаулы «Аз ұлттар мектептері туралы» деп аталады. Қаулы бойынша елімізде жаңа сипаттағы мектептер қайта жасақталу ісі қолға алынды. Мысалы большевиктер билігі орнағанға дейін қазақ жерінде білім беру мекемелері болғаны жасырын емес. Солардың бірі Жетісу жерінде орналасқан «орыс-түземдік» мектептер болатын. Қаулыға сай аталған мектептерді ұлттық еңбекшілер мектептеріне айналдыру ісі көзделді. Сонымен қатар жекелеген аудандар бойынша орналасқан мектеп-интернаттардың шығыны толықтай мемлекет есебінен жүргізіліп, қажеттіліктермен де қамтамасыз етіле бастауды қолға алды. Қазақ жерінде мемлекет тарапынан қаржыландырылатын осындай мектеп-интернаттың алғашқыларының бірі болып 1919 жылы Шымкентте ашылады (Сулейменов, 1967: 79). Әрине жаңа сипаттағы білім беру ошақтарының сол тұстағы маңызды мәселелерінің бірі маман тапшылығы болған еді. Зайырлы білім беру ісін кеңінен дамыту үшін аталған кемшілікті жоймай, алға қойылған мақсат тығырыққа тірелері анық. Сол себепті ел бойынша білім бар азаматтарды тіркеуге алу жұмыстары басталған болатын. Әсіресе мамандық бойынша әлі де болса тәжірибесі жоқ, дегенмен қызмет жасауға ниетті және қабілетті азаматтар кеңінен тіркеледі. Сонымен қатар маман тапшылығын жою мақсатында мұғалімдер даярлау курстары ашыла бастады. Алғашқы курстар 1919 жылдың қыркүйек айынан бастап ашыла бастады. Верный қаласынан кейін, араға уақыт салып мұндай курстар Шалқар мен Орынбор, Торғай мен Орал және Ойылда ашылған болатын. Мұндай курстар алғашында екі айлық мұғалімдер курсы болып өз жұмысын бастаған болатын. 1920 жылдың алғашқы жартысында мұғалімдер курстар Ақмола мен Семей қалаларында да ашылды. Аталған курстар тек қана қазақ тілінде ғана мұғалімдер даярлап қана қоймады. Сонымен қатар өзге де тілдерде білім беретін мектептердің маман тапшылығын жою үшін түрлі тілде курстар ашылды (Народное, 1957: 120).

Бұл ретте атап өтетін бір жайт білім беру ісіндегі күрделі өзгерістер қатарында мектептерге жаппай қыздарды тарту болып табылады. Әрине бұл XX ғасыр басындағы қазақ қоғамы үшін жаңалық бола қойған жоқ. Қазақ қыздарының арасында оған дейін де мектептерде білім алғандары көптеп саналады. Дегенмен оның жаппайлық сипат алуы өзіндік жаңалық еді. Мысалы 1923 жылы наурыз айында Шымкент қаласында қыздарға арналған мектеп ашылған болатын. Бұл мектепте алғашында 35 әйел білім алған болатын. Сонымен қатар білім беру ісі тек мектеп жасындағы ғана емес, сонымен қатар ынта білдірген азаматтардың барлығын қамтуға тырысты. Атап айтқан Арыс қаласында ашылған жаңа мектепке 7 жастан бастап 70 жасқа дейінгі аралықта азаматтарды қабылдауы соның айқын дәлелі. Тағы бір атап өтетін жайт білім беру ісінде ұлтқа бөлу болмады. Зайырлы білім беру ісіне барлық ұлт өкілдері тартылды.

XX ғасырдың 20-30 жылдарындағы білім беру ісіндегі күрделі өзгерістерге түрткі болған III Бүкілресейлік съезд жұмысын атауға болады. Өйткені дәл осы съезд шешіміне сай достүрлі қазақ қоғамында орыс емлесін енгізудің жолдары қарастырыла бастады. Нақты айтқанда жергілікті халық арасында кеңінен насихаттау ісі қолға алынды. Әрине насихат жұмыстары бірінші кезекте мектеп қабырғасынан басталатыны түсінікті. Сол үшін де мектеп қабырғасында және алдымен ауыл тұрғындары арасында орыс емлесінің қолданыс аясын арттыру ісі басталды. 1926-1927 жылдары Сырдария облысы территориясында алты еуропалық, үш өзбек, бес қазақ мектебі жұмыс істей бастаған болатын. Оған қоса облыстың аумағында орналасқан алты аудан көлемінде 82 қазақ және өзбек мектептері жұмыс істеп тұрған еді. Міне сол мектептер ауыл тұрғындарының білімін көтеріп қана қоймай, ең бастысы тұрғындар арасында орыс тілінің мәртебесін көтеру ісін жанама атқарды (Таханова, 2010: 106-109). Рас осы бағыттағы жұмыстар тым белсенді жүрген болатын. Оған себеп 1920 жылдың басында коммунистік партияның білім беру саласына ерекше көңіл аударып, Шығыс халықтарының санасына коммунистік идеялардың орнығуына күш салу ісінің қаншалықты маңызды екендігін атап өтуімен байланысты. Әрине коммунистік идеяны насихаттаудың және оны берік орнықтырудың алғашқы баспалдақтары дәл орыс тілінің қолданыс аясын арттыру еді (Рысбекова, 2009: 234).

Бір ерекшелігі орыс тілінің мәртебесін айқындау, осы мақсатта білім беру мекемелерінің жұмысын жандандыру сынды мәселелер алғашқы жылдардағы қаулылар негізінде ғана жүргізілген жоқ. Үнемі жетілдіріліп, көздеген мақсатқа жету үшін қаулылар жыл өткен сайын қабылданып тұрды. Мысалы зайырлы білім беру жүйесін қалыптастырып, жетілдіру мақсатында 1930 жылы 14 тамыз айында КСРО Орталық атқару комитеті жалпы бастауыш білім беру туралы қаулы қабылдады. Аталған қаулы бойынша елімізде педагогикалық институттар мен техникумдардың санын ұлғайту ісі қолға алынды. Қаулының қабылдануы осы бағыттағы жұмыстарды тағы да белсенді етті. Өйткені 1915 жылғы статистикалық мәліметтерге қарағанда елімізде 2006 мектеп және 3319 мұғалім, сәйкесінше 105059 оқушы болған еді. Ал 30-жылдары қабылданған қаулыдан кейінгі статистикалық мәліметтерге қарасақ, 7883 мұғалім және 273584 оқушының тіркелгендігін байқаймыз (Елагин, 1966: 15). Сөзсіз бұл аталған бағыттағы жұмыстардың қарқындылығын білдірсе керек.

1919 жылдың желтоқсан айында сауатсыздықты жою туралы қаулы қабылданған болатын. Сол декреттің негізінде Қазақстанда мұғалімдерге арналған қысқа мерзімдегі курстар ашылған болатын. Оған қоса мұғалімдер даярлау үшін қажетті сабақ жоспарлары басылып, еліміздің даму жағынан артта қалған аймақтарына арнайы мамандардың мәдени сапарлары да ұйымдастырыла бастады. Мақсаты білім беру ісін жетілдіруге кедергісін келтіріп тұрған мәселелерді анықтап, оның шешімін тездету болып табылды.

Рас қазан революциясынан кейін билікке келген большевиктер бірден білім саласын қолға алып,

азаматтарды жаңа идеологияға жылдам сiңiсуiн жүйелi ойластырды. Әрине мұндай маңызды мақсатқа қол жеткізу үшін алдымен бiлiм беру жүйесiн өз бақылауына алуы тиiс едi. Осы мақсатта 1917 жылдың аяғы мен 1918 жылдың басында шiркеудi мемлекеттен, мектептi шiркеуден бөлу туралы декреттер қабылдаған болатын. 1918 жылдың өзiнде «Бiрыңғай еңбек мектебi туралы Декларация» мен «Бiрыңғай еңбек мектебi туралы ереже» қабылдап, кенестiк бiлiм беру жүйесiнiң негiзгi қағидаларын айқындайды. Оның негiзiнде ақысыз бiлiм беру, ұлдар мен қыздарды бiрлесiп оқыту, дiни бiлiм беру мекемелерiнiң қызметiн шеттету болып табылады. Жаңа зайырлы бiлiм беру жүйесiне сай келетiн пәндердi енгiзiп, бiлiм беру барысында жазаның барлық түрлерiн жою және мектептiң өзiн-өзi басқаруына мүмкiндiк бередi.

Бiлiм беру саласындағы күрделi өзгерiстер алдымен қазақ даласында ежелден өз мiндетiн дұрыс атқарып келе жатқан медреселер мен мектептер, сонымен қатар орыс-қазақ мектептерiн кенестiк үлгiдегi мектепке айналдыру iсi белсендi қолға алына бастады. Қазан революциясынан кейiн орын алған азамат соғысы аяқталғанға дейiн Қазақстанда 144 мың оқушы болса, 2410 мектеп болғандығы белгiлi. Бiр қызығы сол оқушылардың тек 31 мыңы ғана қазақтар болған. Әрине ол тұстағы мектептердiң материалдық-техникалық жағдайы сын көтере бермедi. Өйткенi мектептердiң басым көпшiлiгi жарамсыз жағдайда немесе тұрғын үйге арналған жағдайда жұмыс iстеуге мәжбүр болды. Сол күрделi өзгерiстер жылдарының өзiнде қазақ мектептерiнiң 99% жеке ғимараттарсыз, қарапайым жағдайда оқыды. Тiптi материалдық-техникалық жағдайға ғана емес, қарапайым оқулық мәселесi де шешiмiн таба қоймаған. Оған қоса бiлiм берудiң бiрыңғай оқу бағдарламалары да болмаған едi. XX ғасырдың 20-30 жылдарында бой көтере бастаған мектептердi оқулықтармен қамтамасыз етуге ұлт қайраткерлерi зор үлес қосты. Атап айтқанда, қарастырып отырған осы жылдары М. Дулатовтың «Есеп құралы», М. Жұмабаевтың «Педагогика» және «Баланы тәрбие қылу жолдары», Ж. Аймауытовтың «Тәрбие жетекшiсi», «Психология» мен «Жан жүйесi және өнер таңдауы», Е. Омаровтың «Пiшiндеме» мен «Физика», Х. Досмұхамедовтың «Жануарлар» мен «Табиғаттану», «Адамның тән тiрлiгi», Қ. Кемеңгеровтың «Оқу құралы», «Орысша-қазақша тiлмаш», С. Қожановтың «Есептану құралы», Е. Ермековтың «Ұлы математика курсы», Б. Майлиннiң «Ересектерге арналған әлiппе» атты оқулықтары жарық көрдi. Осы оқулықтардың мазмұнымен таныса келе, ұлт зиялыларының қазақ тiлiнiң тазалығы үшін ғылыми терминдердi қазақы ұғымдармен iшiнара алмастыруға тырысқандықтарын байқауға болады. Мысалы, «ассимиляция» ұғымын Ж. Аймауытов «сiнiстiру» деп қолданса, «синтездi» «ұластыру» деп қарастырған. Әрине, мұндай мысалдар өте көп. А. Байтұрсынов еңбектерiнде бүгiнгi қазақ тiлiндегi зат есiм, сын есiм, етiстiк, есiмдiк, одағай, үстеу, шылау, бастауыш ұғымдары алғаш көтерiлiп, айналымға енгiзiлген. Мағжан Жұмабаев өзiнiң еңбегiн жазу барысында осы күнге дейiн педагогика пәнi болмауы себептi, терминдердi алмастыратын қазақша сөздер табу қиындық тудырғанын айта келе, мәтiнде қазақша мақалдар мен сөз тiркестерiн белсендi пайдаланған (Мажитаева, 2010: 33-38).

XX ғасырдың 20-30 жылдары қатынастар мен инфрақұрылым мәселесi де барынша қиындығымен ерекшелендi. Сондықтан алыс жатқан аймақтар мен шаруашылықтың белгiлi бiр түрлерiне сай еңбек ететiн азаматтардың балаларын да жаңа жүйеге сай қамту мәселесi өз шешудi талап еттi. Атап айтқанда мал шаруашылығына ден қойған қазақтардың балаларын қамтитын интернат жұмыстарын жандандыру көзделдi. Жаңа мектептер салу қарқынды жүрiп, 1923 жылмен 1925 жыл аралығында шамамен 700-ге тарта мектеп iске қосылды. Алайда бұл мектептер де iске қосылғанымен оның сапалық көрсеткiштерi жоғары болды деп айту қиын. Өйткенi азамат соғысы елдiң әлеуметтiк-экономикалық ахуалын нашарлатты, шаруашылық түрлерi тұралап, бiрқатар өндiрiс орындары өз өнiмдерiн бiрнеше есе төмен өндiрдi. Сөзсiз мұндай экономикалық ахуал бiлiм беру саласына да өзiндiк керi әсерiн бердi. Осы себептi мектептердiң сан жағынан өсуi көп жағдайда сапалық жағынан да дамуды бiлдiре бермеген. Мысалы 1927 жылы қазақ ауылдарындағы мектептердiң тек қана 1,5%-ы жеке ғимараттарда орналасса, орыс мектептерiнiң 28% -ының жеке арнаулы ғимараттары болған едi. Осы ретте қазақ мектептерi мен орыс мектептерiне деген мемлекеттiң қамқорлығы да әртүрлi болған.

Маман тапшылығын шешу мақсатында қабылданған шаралардың бiрi 1918 жылы 2 тамызындағы қаулы болып табылады. Елдегi жоғары оқу орындарына түсу ережелерi қабылданып, оған сай азаматтығы мен ұлтына, жынысына және дiнiне қарамастан елдегi барлық 16 жасқа толғандардың барлығы жоғары оқу орындарына емтихансыз қабылдануға шешiм мақұлданды. Тiптi орта бiлiм туралы құжатты да қажет етпедi. Маман тапшылығын жою мақсатында 1919 жылдан бастап елде жұмысшы факультеттерi ашыла бастаған болатын. Жұмысшы факультеттерiнiң ел азаматтарына бiлiм берудегi маңыздылығы өте жоғары болды. Өйткенi кейiнгi жылдары жоғары оқу орындарына қабылданған студенттердiң жартысы дәл осы жұмысшы факультетiн тәмамдаған азаматтар болған едi. Бұл мәселенi белгiлi бiр дәрежеде онтайландыруға септiгiн тигiздi.

XX ғасырдың 20-30 жылдарындағы бiлiм беру саласындағы күрделi өзгерiстердiң бiрi жалпыға бiрдей мiндеттi бастауыш бiлiмге көшуi болып табылады. 1931 жылы жалпыға бiрдей мiндеттi жетi жылдық бiлiм беру жүйесi де енгiзiлген болатын. Бiз жоғарыда атап өткендей, шалғай жатқан аудандардағы балаларды тарту мақсатында интернаттар ашу iсi қолға алына бастаған едi. 1934 жылы 24 мыңнан астам оқушы дәл осындай интернаттарда бiлiм алуға мүмкiндiк алды. Ең басты мiндеттердiң бiрi ел бойынша бiлiм беру үдерiсiн бiр жүйеге келтiру мiндетi тұрды. Бұл мiндет 1925 жылдың өзiнде-ақ мүмкiн болды. Атап айтқанда елдегi мектептердiң бiрыңғай аттестаттары мен сертификаттары пайда болып, 5 балдық бағалау жүйесi енгiзiлдi. Бiлiм беру үдерiсiн реттеп, оқу

жылының ұзақтығы мен балалар үшін берілетін демалыстың нақты белгіленді. Білім беру ісіне жауапты азаматтардың лауазымдары айқындалып, әкімшілік мәселелері шешімін тапты. Демек мектеп құрылымы, білім беру үдерісінің тұлғаларының лауазымдық міндеттері анықталды.

Осы қарастырып отырған жылдары білім беру үдерісінің бір ерекшелігі тек мектеп жасындағы оқушылар ғана емес, сонымен қатар ересектер арасында да білім беру ісінің қолға алынуы болып табылады. Негізінен аталған мәселе 1920-1930 жылдары ерекше қолға алынды. Бұл мәселеде 1921 жылы құрылған сауатсыздықты жою жөніндегі орталық төтенше комиссия үлкен роль атқаруы тиіс еді. Дәл осы комиссия ересектер арасындағы білім беру үдерісін ұйымдастыру ісін жүргізді. Төтенше комиссия 1921-1927 жылдары 200 мыңнан астам адам адамды оқытты. Бір байқағанымыз аталған статистикалық мәліметтер жыл сайын өсіп, өзінің қарқындылығын көрсетеді. Мысалы 1929 жылы ересектердің 150 мың астам азаматы білім беру ісіне тартылса, 1930 жылы 500 мыңдай адам аталмыш оқу үдерісіне тартылған болатын. Қолға алынған шаралар өзінің нәтижесін бере бастады. 1935 жылдың өзінде еліміздегі балалардың 91% білім беру үдерісіне тартылды. Рас олардың барлығы дерлік толық орта мектептерде емес, жеті жылдық және өзге де сатылық білім мекемелерінде білімдерін жалғастырған болатын.

Әрине мұрағат құжаттарына мән беретін болсақ, қазан революциясынан кейін-ақ басталған білім беру ісін ұйымдастыру ісі ХХ ғасырдың 30-шы жылдарының соңына дейін-де түпкілікті шешіліп болмаған. Әсіресе маман тапшылығы мен материалдық-техникалық ахуал әлі де болса нақты шешімдерді талап етті. Мысалы біз жоғарыда атап өткендей шаруашылық бейімділігіне қарай ел аумағындағы білім беру мекемелерін ашу ісі қолға алынған болатын. Түркісіб темір жолын салу және темір жол бойындағы елді мекендерді бірыңғай білім беру ісіне тарту ісі қолға алынған еді. Міне сол мектептердің материалдық-техникалық және сапалық көрсеткіштері туралы бірқатар мәліметтер сақталған. Архив құжаттарында 1932 жылғы мәліметке сай Темір жол бойындағы мектептердегі білім беру үдерісінің жоспарға сай емес екендігін байқауға. Осы жылдары материалдық-техникалық жағдайдың нашарлығы салдарынан 9 мектеп жабылған. Ал жұмыс істеп тұрған мектептердің ғимараттары мен мектеп жанындағы интернаттар жөндеу көрмегендігі немесе ондағы оқушылардың білім алуына толыққанды жағдай жасалмаған. Ең бастысы аталған аймақтағы мектептер педагогикалық кадрлармен қамтамасыз етілмеді. Осы олқылықтарды жою үшін Халық ағарту комиссариатына теміржолға қызмет көрсету үшін арнайы топтарды бөлуге қол жеткізу міндеттеліп, мектеп жұмысын қадағалау үшін облыстық халыққа білім беру бөлімінен бір мектеп нұсқаушысын бөлу туралы шешім де қабылданған. Сонымен қатар Халық ағарту комиссариаты Түркісіб мектептерін оқулықтармен, оқу-әдістемелік құралдармен, ыстық таңғы ас үшін тамақпен және интернаттардың күтімімен қамтамасыз ету бойынша шаралар қабылдау туралы шешім шығарылып, мектептің жұмысына қатысы жоқ азаматтарды мектептер мен интернаттардан тез арада босатуға қол жеткізу міндеттелген болатын (ҚР ОМА, 81:1-2.).

Рас қазан революциясынан кейін-ақ басталған білім беру саласындағы өзгерістер оннан астам жыл өтсе де, бір ретке келтіріле қоймаған. Мысалы еліміздегі мектептердің жағдайын зерттеу мақсатында арнайы еліміздің батыс өңірлеріне арнайы бақылау жұмыстары ұйымдастырылады. Аталған бақылау жұмыстары нәтижесінде Гурьев және Оралдағы 28 мектептің 20 мектебіне сауалнама жұмыстары жүргізіледі. Оралда және Гурьевтегі мектептердің жұмысын бақылау мақсаты ең алдымен Қазақ өлкелік партия комитетінің «Мектеп туралы» VII пленумының шешімін таныстыру еді. Батыс Қазақстан облысының Маңғыстаудан басқа барлық дерлік аудандарына жіберілген өкілдер «Мектеп туралы» VII пленумының шешімін аудандардың бүкіл партиялық-кеңестік қоғамдастығымен қатар, сондай-ақ мұғалімдердің, ата-аналардың және оқушылардың санасына жеткізу туралы нұсқаулық алады. Сонымен қатар осы міндетті орындау үшін аудандарға жіберілген өкілдер Бүкілодақтық Коммунистік партияның облыстық комитетінің мектеп бөлімінің жадынамасы, мектептердің жеке шығындық құжаттары, мамандардың лауазымдық қызметтері мен мектеп құрылымдарының талаптары туралы құжаттар бойынша бақылау жұмыстарын жүргізеді. Нұсқау бойынша барлық өкілдер негізінен, аудандағы әрбір мектептің оқу-тәрбие жұмысының жай-күйін, сондай-ақ олардың материалдық базасын тікелей тексеруге тапсырма алған. Тіпті шешім талап ететін мәселелерде нұсқаулыққа сай белгілі бір кемшіліктерді тапқанда, ол бойынша мектептерге дер кезінде көмек көрсетуге міндетті болады. Олардың берген мәліметтеріне қарағанда аталған аудандардағы білім беру үдерісі көпшіліктің көңілінен шығатындай дәрежеде болмаған. Өйткені алынған мәліметтерге сай кейбір мұғалімдер оқушыларға қатысты педагогика принциптерінің бұрмалануына жол берген. Өйткені білім беру үдерісі барысында мамандардың «мұндай оқушыдан ештеңе шықпайды» немесе «бұл оқушыдан үміт жоқ» деген сынайдағы менсінбеушілік көзқарасты берік ұстанатындығын атап өтеді. Сөзсіз бұл білім беру үдерісіндегі мамандардың кәсібилігінің төмендігі деп баға берген. Сонымен қатар өкілдер Орал мен Гурьев аумағындағы мектептердегі мамандардың арасында коммунистік идеологияға қайшы келетін көзқарасты ұстанушылардың бар екендігін атап өтеді. Ал тікелей сабақ барысында үлкен қателіктердің де орын алып отырғандығын атап өтіп, орыс тіліндегі кейбір тақырыптар бағдарламалық жүйеде қарастырылмаған көрсетеді. Сабақ барысында түрлі белгіленген тақырыптар емес, қоғамдық жұмыстарға көп көңіл бөледі деген мәліметтер береді. Сонымен қатар сыныпта жекелеген мұғалімдер білім мазмұнын шебер, түрлі түсті және қызықты етіп өткізудің орнына, керісінше, оқушылардың өздеріне мәліметтерді игеруге тапсырма беріп, осылайша өздерінің рөлін, жалпы көшбасшылық дәрежесін төмендетеді деп санайды.

Сонымен қатар аталған өкілдердің берген мәліметтеріне қарап, аталған облыс аумағындағы мектептердің мамандармен қамтамасыз етілу дәрежесі де тым төмен екендігін байқаймыз. Мысалы, Оралда 8 жер аудандарып келген адамдар жұмыс істейді десе, тіпті жекелеген пәндерді мүлдем арнаулы білім жоқ адамдардың жүргізетіндігін атап өтеді. Тіпті мектеп басшылығы маман тапшылығын шешу үшін ақ гвардияның бұрынғы сержанты Свечниковты жұмысқа алып, бірінші сыныпта сабақ беруіне мүмкіндік бергендігі туралы мәліметтер береді. Бір қызығы облыс аумағына келген өкілдер мұғалімдер арасында, тіпті Тайпак ауданының орталығында орыс орта мектебінің директоры Алашорда үкіметінің бұрынғы мүшесі Кудеров жұмыс істейді деп көрсетеді. Осы сынды мәліметтер бойынша Жилокосин ауданында бұрынғы Алаш-Орда офицерлері Мендікүлов, Жаныбеков пен Айтжановтың жетекшілігімен ұлтшыл контрреволюциялық топ ұйымдастырылғандығы және оған орта мектептің директор орынбасары Әубәкіровтің тартылғандығын атайды (ҚР ОМА, 1692:20-27). Қарап отырсақ аталған мәліметтерден батыс аудандарындағы мектептердің материалдық-техникалық жағдайының төмендігі ғана емес, сонымен қатар мамандар арасындағы тапшылықты да байқауға болады. Әрине маман тапшылығы салдарынан мектеп әкімшілігі білімі бар азаматтарды білім беру үдерісіне тартуға мәжбүр болған. Ал олардың әлеуметтік шығу тегін сараптаған комиссия мүшелері сол жылдары большевиктік көзқарастағы қайраткерлердің Алаш зиялылары мен олардың идеясына қаншалықты қарсы болғандығын көрсетеді.

Әрине батыс аудандарындағы мұндай ахуал шындығына келгенде еліміздің барлық өңіріне тән еді. Барлық жерде маман тапшылығы сезілді. Осы түйткілді мәселені шешу үшін бірнеше нақты қадамдарға барды. Біз қарастырған сол батыс аудандары бойынша мәселелерді шешу үшін 1933-1937 жылдары Халық ағарту комиссары болған Темірбек Қараұлы Жүргеновтің атына қызметтік хат жазылған. Халық Комиссарлары Кеңесінің 9 ақпандағы шешімі бойынша 2 айлық оқу курстарын ұйымдастыру туралы қызметтік хатта елімізде орыс тілімен қатар, мектептегі негізгі пәндерді ұйымдастыратын мұғалімдерді даярлаудың маңыздылығын атап өтіп, тарихшы 25 адам, география пәнінің мұғалімдерінен 28 адам даярлаудың қажеттілігі айтылады. Аталған даярлық курстарының барлығы Орал педагогикалық институтында ағымдағы жылдың 25 маусымы мен 25 тамызы аралығында өтетіндігін аталып өтіп, барлық қажетті материалдық-техникалық қажеттіліктер шешілгендігін атап өтеді. Мысалы жатақхана мен асхана мәселесі оң шешімін тапты дей келе, мұғалімдерді даярлайтын білікті мамандарды сұрыптау жұмыстары шешіле бастаған көрсетеді. Сонымен қатар аталған курстарды өз деңгейінде ұйымдастыру үшін кедергісін келтіріп отырған жайттардың қатарында география және тарихшылардың жоқтығын атап көрсеткен. Осы келтірген жайттарды басшылыққа ала келе, Халық ағарту комиссары Т.Қ. Жүргеновтан мұғалімдерге арналған дайындық курстарының сметасын жіберіп, география пәні мұғалімдерін даярлау үшін 28 маман және тарихшылар үшін 25 адам жіберуді сұрайды. Әсіресе ежелгі дүние мен орта ғасырлар тарихы бойынша тарихшы және география пән бойынша КСРО географиясы мен әлемдік география бойынша мамандарға ерекше назар аудару сұралады. Сондай-ақ шұғыл түрде орыс тілі, оның ішінде лексика, фонетика, синтаксис, стилистика сынды салаларды терең меңгерген мамандардың қажеттілігі де айтылады (ҚР ОМА, 1692:13).

Рас еліміздің барлық аудандары бойынша мұғалім мамандарын даярлау ісі қолға белсенді түрде алына бастады. Алайда біз білім беру ісіне кедергісін келтіріп отырған осы мәселені шешуде жоспар мен нақты жұмыстың өзара үйлеспейтін байқаймыз. Атап айтқанда Халық ағарту комиссариатының нұсқауымен Оңтүстік Қазақстан облысындағы халыққа білім беру бөлімінің мұғалімдерді даярлау курсы бойынша берген мәліметтерінде бірқатар олқылықтар орын алған. Мысалы 1937 жылдың 1 ақпанынан бастап 105 адамнан тұратын адаммен 7 айлық мерзімдегі курс ашылуы тиіс болады. Алайда курстың ашылуына дайындық жұмыстары және одан әрі дамыту бойынша атқарылуы тиіс шаралар жеткілікті түрде жүргізілмейді. Нәтижесінде курс 20 ақпаннан бастап 6 айлық кезеңмен жұмыс істей бастаған және жоспарланған 105 адам қабылдау орнына 77 адам келгендігі айтылады. Тіпті осы толыққанды емес жиналған адамдардың ішінен оқу үлгерімі төмендігіне байланысты және сабаққа қатыспауына байланысты 2 адам 1 мамырға дейін оқудан шыққан. Нәтижесінде курсты 75 адам тәмамдағаны белгілі болып отыр (ҚР ОМА, 1692: 16-17.).

Осы сынды мәліметтерді, яғни жоспарланған мұғалімдер санының толыққанды болмауына байланысты өзге де аймақтар бойынша мәліметтер жетерлік. Демек бұл жайт тек оңтүстік қана емес, еліміздің барлық аудандарына тән болған. Мысалы 1937 жылдың жоспары бойынша толық орта білімі жоқ мұғалімдердің біліктілігін арттыру үшін жалпы саны 7000 адамға арналған мектептер жанынан курс ашу көзделеді. Олардың ішінде қазақтардың үлес салмағы 5155 адамды құраған. Алайда аталған жоспар орындалмастан осы көрсетілген санның тек жартысына жуығы ғана оқу курсына тіркелген. Аталған көрсеткіштің аймақтар бойынша көрсеткіштері төмендегідей болып отыр. Мысалы Шығыс Қазақстан облысы бойынша 104 адам курсқа тіркелген. Алайда жоспар бойынша олардың саны 913 болуы тиіс саналған. Ал Қарағанды облысы бойынша 58 адам тартылса, жоспар бойынша 760 адам болуы тиіс еді. Қостанай облысы бойынша 149 адам тіркелсе, жоспар бойынша 654 адам болуы тиіс болған (ҚР ОМА, 1692: 1-5.).

Сондай-ақ білім беру үдерісін жеделдету ісі тікелей мектептерді ашу ісімен байланысты болса, сол мектеп ашу ісінің өзі жоспарға сай орындала бермеген. Халық Комиссарлар Кеңесі мен өлкелік партия комитеті қазақ орта мектептерінде жоғары сыныптарды дамыту жоспарының орындалуын тексереді. Нәтижесінде 1936-1937 жылдарға арналған орта мектептерді ашу жоспарының толыққанды орындалмай жатқандығын атап өтеді. Мысалы ашылуы тиіс 72 орта мектептің орнына 57 ашылды, ал 1645 оқушысы

бар сегіз жылдық 85 мектептің орнына 967 оқушысы бар 58 мектеп ашылады. 418 оқушысы бар 18 тоғыз жылдық мектептің орнына 233 оқушысы бар тек 16 мектеп ашылады. Жалпы орта мектеп ашу ісінде артта қалып отырған аймақтар қатарында Оңтүстік Қазақстан пен Шығыс Қазақстан облыстары аталады. Өйткені Оңтүстік Қазақстанда жоспарланған 169 оқушылық 8 мектептің орнына, 62 адамнан тұратын 4 мектеп ашылса, Шығыс Қазақстан облысында 501 адамдық 18 орта мектептің орнына 144 адамнан тұратын 11 мектеп қана ұйымдастырылған (ҚР ОМА, 1692: 2-4.).

Мектеп жасындағы оқушылармен қатар, ересектерді оқыту ісінде де олқылықтар орын алып отырған. 1936 жылдың екінші жартысының басындағы жұмыстың нәтижелері өте қанағаттанарлықсыз болғандығын байқаймыз. Осы жылдың 1 тамызындағы жағдай бойынша республикада орыс тілін білмейтін адамдардың тек 25,2% ғана мектептерге тартылған. Соның ішінде орыс тілін білмейтін азаматтардың 59,2 пайызы қамтылса, орыс тілін шала білетін адамдардың 72 пайызы мектептерге тартылған. Әсіресе аймақтар бойынша айтатын болсақ, Риддер - 25%, Семей - 66%, Ақтөбе - 19% азаматтары мектептерге тартылған. Ал осы аймақтар білім беру үдерісін 1936 жылы аяқтап қалуы тиіс болған (ҚР ОМА, 1692:12-14).

Қорытынды. XX ғасырдың 20-30 жылдары білім беру саласын дамыту ісі үлкен қарқынмен жүргізілді. Оған негіз болған большевиктер билігінің орнап, азаматтардың жаңа сапалық деңгейін қалыптастыру үшін қабылдаған қаулылары еді. Тек қазақ даласында ғана емес, бүтіндей Орта Азия жеріндегі қызмет етіп келген медреселер діни ілімді ғана оқытатын білім мекемелері ретінде бағаланып, патша үкіметі тұсында ашылған мектептер жаппай жаңа зайырлы білім беру ісін ұйымдастыратын мектептерге ауыстырыла бастады. Рас алғашқы жылдардан-ақ көзделген мақсатқа жетуге кедергісін келтіретін факторлар айқын байқалды. Оның басты себебі маман тапшылығымен тығыз байланысты еді. Сол себепті тез арада мұғалімдер даярлау курстарын ашып, мектеп жанынан мұғалімдердің кәсіби біліктерін көтеру ісі қолға алынды. Осы бағыттағы жұмыстарды барынша сапалы ету үшін мәселе Халық ағарту комиссары деңгейінде шешіле бастады. Алайда кейінгі оқиғалар көрсеткендей, қойылған мақсат пен анықталған жоспар іс-жүзінде орындала бермеді. Атап айтқанда жоспарланған әрі салынуы тиіс мектептер саны іс-жүзінде жоспардан әлдеқайда алыс болды. Тіпті мұғалімдерге арналған курстар да өзінің толыққандылығымен ерекшеленбеді. Тағы бір кедергісін келтіруші факторлар қатарында мектептердің материалдық-техникалық базаларының нашарлығымен байланыстыруға болады. Көптеген мектеп қарапайым үй жайларда білім беру үдерісін жалғастырса, олардың басым көпшілігі жөндеу көрмеді. Дегенмен ортақ жүйелеу жұмыстарында үлкен алға жылжушылық байқалды. Бірыңғай оқу күнтізбесі бекітіліп, оқушылардың білім беру үдерісін жүйелі ұйымдастыру ісі сәтті қолға алынды. Жалпы Кеңестер билігі жылдарында орныққан жоғары деңгейдегі білім беру ісінің жетістіктерінің тарихи алғышарттары дәл осы XX ғасырдың 20-30 жылдары жүзеге асты деп айтуға болады.

Әдебиеттер тізімі

Елагин А.С. Социалистическое строительство в Казахстане в годы Гражданской войны (1918-1920 гг.). Алма-Ата. 1966. 187 с.

Культурное строительство в Казахстане. Сборник документов и материалов (1918-1932). Т.1. Алма-Ата. 1965. 239 с.

Қазақстан Республикасының Орталық Мемлекеттік Архиві (ҚР ОМА). 1692-қ., 1-т., 7-іс.

ҚР ОМА. 1692-қ., 1-т., 26-іс.

ҚР ОМА. 1692-қ., 1-т., 37-іс.

ҚР ОМА. 1692-қ., 1-т., 101-іс.

ҚР ОМА. 1692-қ., 1-т., 54-іс.

Мажитаева Ш., Қалыбаева С.Б. XX ғасыр басындағы қазақша оқулықтардың тілі туралы // Қарағанды университетінің хабаршысы. №2(58). Қарағанды, 2010. 33-38 б.

Народное просвещение КазССР. Сборник документов и материалов (1917–1939). Алма-Ата, 1957. 237 с.

Рысбекова С.Т. Образование как фактор социальной модернизации традиционного общества (на примере Казахстана 1920-1930-е гг) // Вестник РУДН. №5. 2009. 319 с.

Сулейменов Р.Б., Бисенов Х.И. Социалистический путь культурного прогресса отсталых народов. Алматы. 1967. 237 с.

Таханова Р.С. К вопросу о развитии общеобразовательной школы в Казахстане 20-40-е гг. XX века // Известия Саратовского университета. Т10. Выпуск 3. 2010. 109 с.

References

Elagin A.S. Sotsialisticheskoe stroitelstvo v Kazahstane v gody Grajdanskoi voiny (1918-1920 gg.) (Socialist construction in kazakhstan during the civil war (1918-1920). Alma-Ata, 1966. – 187 s. [in Russian]

Kulturnoe stroitelstvo v Kazahstane. Sbornik dokumentov i materialov (1918-1932) (Cultural construction in Kazakhstan. Collection of documents and materials (1918-1932). T1. Alma-Ata, 1965. 239 s. [in Russian]

Central State Archive Republic of Kazakhstan (CSA RK). 81-q., 3-t., 165-is.

CSA RK. 1692-q., 1-t., 7-is.

CSA RK. 1692-q., 1-t., 26-is.

CSA RK. 1692-q., 1-t., 37-is.

CSA RK. 1692-q., 1-t., 101-is.

CSA RK. 1692-q., 1-t., 54-is.

Majitaeva Sh., Qalybaeva S.B. XX gasyr basyndagy qazaqsha oqulıqtardin tili turaly (About the language of Kazakh textbooks of the beginning of the XX century) // Karagandy universitetinin habarshysy. №2 (58). Karagandy, 2010. 142 b (33-38 b.). [in Kazakh]

Narodnoe prosveteniye KazSSR. Sbornik dokumentov i materialov (1917–1939) (People's Education of the Kazakh SSR. collection of documents and materials (1917-1939). Alma-Ata, 1957. 237 s. [in Russian]

Rysbekova S.T. Obrazovanie kak faktor sotsialnoi modernizatsii traditsionnogo obshestva (na primere Kazahstana 1920-1930-e gg) [Education as a factor of social modernization of traditional society (on the example of kazakhstan in the 1920s-1930s)] // Vestnik RUDN. №5. 2009. 319 s. [in Russian]

Suleimenov R.B., Bisenov H.I. Sotsialisticheskii put kulirnogo progressa otstalih narodov (The socialist way of cultural progress of backward peoples). Almaty, 1967. 237 s. [in Russian]

Tahanova R.S. K voprosu o razvıtii obsheobrazovatelnoi shkoli v Kazahstane 20-40-e gg. XX veka (On the development of secondary schools in kazakhstan in the 20-40s of the xx century) // Izvestiia Saratovskogo universiteta. T10. Vypusk 3. 2010. 109 s. [in Russian]

FTAMP 03.20.00

DOI 10.51943/1814-6961_2021_3_126

МАҢҒЫСТАУ ӨНІРІНДЕГІ АШТЫҚ ПЕН БОСҚЫНШЫЛЫҚ (1920 Ж. СОҢЫ - 1930 Ж. БАСЫ)

Құдайбергенова А.И.¹, Байдалы Р.Ж.^{2*}

¹Ш.Ш. Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институты, Қазақстан, Алматы.

²А. Байтұрсынов атындағы Қостанай өңірлік университеті. Қазақстан, Қостанай

*Автор-корреспондент

E-mail: akudaybergen@mail.ru (Құдайбергенова), rbaidali@mail.ru (Байдалы)

Түйіндемe. Мақалада архивтік дәйектемелер негізінде Маңғыстау өңірінің аумағын қамтыған 1929-1933 жылдардағы ашаршылық пен босқыншылықтың Қазақстанның өзге өңірлеріне қарағанда ерте басталғаны айтылады.

Халық пен мал басының шығыны жайлы сол жылдардағы мәліметтерді салыстыра отырып, халық санының күрт төмендеуінің бір себебі - босқыншылыққа ұшыраған өңір халқының динамикасы да сөз болады. Өңірдің ашыққан халқын республика ішіндегі басқа аудандарға қоныстандыру шаралары да қолға алынды. 1929 жылдың көктемінде аймақтағы халықтың үштен бір бөлігі, шамамен 60 491 адам аштыққа ұшырады. Жан сауғалаған мыңдаған Маңғыстау халқы Түрікменстанға, одан ары Иранға жұмыс іздеп, шет жерлерге ауа көшті.

Қазақ Орталық атқару комитеті мен Қазақ үкіметі атынан округ басшылары Красноводскіге, Ашхабадқа Түрікмен Халық комиссарлар кеңесіне хат жолдап, жұтқа байланысты Түркменстан Республикасының солтүстігіне адалардың қыстап шығуына рұқсат беруін сұрайды. Малдан ада болған аштарға Түрікменстанның Мерв, Байрамалы, Таджен қалаларында уақытша тұруға және оларға кеңес, кооперация ұйымдарының көмек көрсетілуіне өтініш білдіріліп куәліктер беріледі. Алайда өңірдегі жағдайды анықтауға қатысты архив құжаттары республикалық билік органдарын жұтпен күрестен гөрі алдағы көктемгі егіс науқаны көп мазалағандығына толық дәлел бола алады.

Мақалада авторлар жаңа архивтік деректер негізінде Маңғыстау өңіріндегі ашаршылық пен босқыншылық тарихына терең бойлайды.

Кілт сөздер: күштеп ұжымдастыру, ашаршылық, босқыншылық, босқындар, Маңғыстау өңірі.

Мақала Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі Ғылым комитетінің гранты бойынша «XX ғасырдың 30-жж. басындағы жаппай ашаршылық кезеңіндегі Орта Азия республикалары мен Ресейдегі қазақ босқындары: орналасуы мен бейімделуі» атты ғылыми жоба аясында дайындалды

МРНТИ: 03.20.

ГОЛОД И ОТКОЧЕВКИ В МАНГИСТАУСКОМ РЕГИОНЕ (КОНЕЦ 1920-х - НАЧАЛО 1930-х гг.)

Қудайбергенова А.И.¹, Байдалы Р.Ж.^{2*}

¹Институт истории и этнологии им. Ч.Ч. Валиханова, Казахстан, Алматы.

²Костанайский региональный университет имени А. Байтұрсынова. Казахстан, г. Костанай.

*Автор-корреспондент

E-mail: akudaybergen@mail.ru (Қудайбергенова), rbaidali@mail.ru (Байдалы)

**МАЗМҰНЫ
СОДЕРЖАНИЕ
CONTENTS**

**ДЕРЕКТАНУ ЖӘНЕ ТАРИХНАМА
ИСТОЧНИКОВЕДЕНИЕ И ИСТОРИОГРАФИЯ
SOURCE STUDING AND HISTORIOGRAPHY**

Мұхатова О.Х. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ 1920-1930-ЖЫЛДАРДАҒЫ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІ ТАРИХЫНЫҢ ТАРИХНАМАСЫ.....	5
Сактаганова З.Г., Коровушкин Д.Г., Байгожина Г.М. СОВЕТСКАЯ НАЦИОНАЛЬНАЯ ПОЛИТИКА В КАЗАХСКОЙ ССР В 1946-1991 ГГ.: ИСТОРИОГРАФИЯ ПРОБЛЕМЫ.....	15
Нурғалиева А.М. МЕСТА ПАМЯТИ БЛИЖНЕГО ЗАРУБЕЖЬЯ, СВЯЗАННЫЕ С КУРМАНГАЗЫ САҒЫРБАЙҰЛЫ.....	24
Шашаев Ә.Қ., Мақсұтова А.Ә., Тлеубаев Ш.Б., Мамраимов С.Д. М.Х. ДУЛАТИДИҢ «ТАРИХ-И-РАШИДИ» ШЫҒАРМАСЫ – МОҒОЛСТАН ТАРИХЫНЫҢ ДЕРЕК КӨЗІ (XIV Ғ. ЕКІНШІ ЖАРТЫСЫ – XVI Ғ. БІРІНШІ ЖАРТЫСЫ).....	32

**ОРТА ҒАСЫРЛАР ТАРИХЫ
СРЕДНЕВЕКОВАЯ ИСТОРИЯ
MEDIEVAL HISTORY**

Каримов Н.И. ИЗ ИСТОРИИ ИСЛАМИЗАЦИИ ТЮРКОВ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ.....	41
--	----

**ЖАҢА ЗАМАН ТАРИХЫ
НОВАЯ ИСТОРИЯ
NEW HISTORY**

Қабылдинов З.Е., Тілеубаев Ш.Б., Тылахметова А.С., Әбсадық А.А. XVIII ҒАСЫРДЫҢ ЕКІНШІ ЖАРТЫСЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ СУЛТАНДАРЫНЫҢ ҚОҒАМДАҒЫ ҚЫЗМЕТІ (РЕСЕЙЛІК ЖАҢА МҰРАҒАТ ДЕРЕКТЕРІ НЕГІЗІНДЕ).....	50
Султанғалиева Г.С. ОБРАЗ ДИНАСТИИ БЕКМУХАМЕДОВЫХ В ПРОЦЕССЕ СОЦИАЛЬНЫХ ИЗМЕНЕНИЙ КАЗАХСКОЙ СТЕПИ (XIX – НАЧАЛО XX ВВ.).....	59
Kuanbay O.B. THE COLONIAL POLICY OF THE RUSSIAN EMPIRE IN RELATION TO THE KAZAKHS OF THE WEST SIBERIAN GOVERNORSHIP IN ARCHIVAL DOCUMENTS (II HALF OF XIX C.).....	67
Далаева Т.Т. СОЦИАЛЬНЫЕ И КАРЬЕРНЫЕ СТРАТЕГИИ СЕМЬИ ДЖАИКПАЕВЫХ НА СЛУЖБЕ РОССИЙСКОЙ ИМПЕРИИ В XIX – НАЧ. XX ВВ.....	74

**КЕҢЕС ДӘУІРІ ТАРИХЫ
ИСТОРИЯ СОВЕТСКОГО ПЕРИОДА
SOVIET PERIOD HISTORY**

Муканова Г.К., Байжуманова З.Б. АХМЕТ БАЙТУРСЫНОВ И СМАГУЛ САДВОКАСОВ: КОНСЕНСУС В ПОИСКАХ НАЦИОНАЛЬНО-ГОСУДАРСТВЕННОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ.....	84
---	----

Абдулина А.Т.ВОСПОМИНАНИЯ ОЧЕВИДЦЕВ О ГОЛОДЕ 1930-х гг. В КАЗАХСТАНЕ:
ВОПРОСЫ ИСТОЧНИКОВЕДЕНИЯ И ОТРАЖЕНИЕ ПОВСЕДНЕВНОСТИ.....92**Стамшалов Е.И.**ЖЕТИСУДАҒЫ АСТЫҚ ДАЙЫНДАУ НАУҚАНЫ
ЖӘНЕ ҰЛТАРАЛЫҚ ҚАҚТЫҒЫСТАР КӨРІНІСТЕРІ (1928-1932 ЖЖ.).....100**Қозыбаева М.М., Бекенова А.А.**ҚАЗАҚ БОСҚЫНДАРЫ ХХ Ғ. 30-ШЫ ЖЖ.
БАСЫНДА БАТЫС СІБІРДЕ: БЕЙІМДЕЛУ ЖӘНЕ ОРНАЛАСУ МӘСЕЛЕЛЕРІ.....110**Нурмухамбетов А.А.**ҚАЗАҚСТАННЫҢ БІЛІМ БЕРУ ҚЫЗМЕТІ САЛАСЫН
ДАМУЫНДА ХХ ҒАСЫРДЫҢ 20-30 ЖЫЛДАРЫНДАҒЫ НЕГІЗГІ ҮРДІСТЕРІ.....118**Құдайбергенова А.И., Байдалы Р.Ж.**МАҒЫСТАУ ӨңІРІНДЕГІ АШТЫҚ ПЕН БОСҚЫНШЫЛЫҚ
(1920 Ж. СОҒЫ - 1930 Ж. БАСЫ).....126**Сактаганова З.Г.**ПОЛИТИЧЕСКИЕ РЕПРЕССИИ В КАЗАХСТАНЕ В 1920-1980-Е ГГ. :
ЭТАПЫ, ПОСЛЕДСТВИЯ И ПРОБЛЕМЫ РЕАБИЛИТАЦИИ.....136**Камалов А.К.**МИГРАЦИЯ 1950-1970-ГГ. ИЗ КИТАЯ В КАЗАХСТАН:
ФАКТОРЫ И ОСНОВНЫЕ ЭТАПЫ.....144**Аяган Б.Г.**ВЫБОРЫ В УСЛОВИЯХ ПЕРЕСТРОЙКИ М.С. ГОРБАЧЕВА.
ИЗБРАНИЕ ПЕРВЫМ СЕКРЕТАРЕМ ЦК КОМПАРТИИ КАЗАХСТАНА Н.А. НАЗАРБАЕВА.....153

**ЭТНОЛОГИЯ ЖӘНЕ АРХЕОЛОГИЯ
ЭТНОЛОГИЯ И АРХЕОЛОГИЯ
ETHNOLOGY AND ARCHEOLOGY**

Кішкенбаева Ж.Қ., Маслов Х.Б., Қозыбаева М.М.ТАРИХИ РЕТРОСПЕКТИВАДАҒЫ ЕУРАЗИЯНЫҢ КӨШПЕЛІ
ХАЛЫҚТАРЫНЫҢ БІРЕГЕЙЛІГІ МЕН ЭТНИКАЛЫҚ СТЕРЕОТИПТЕРІ
(ТУВАЛЫҚТАР МЕН ҚАЗАҚТАРДЫҢ МЫСАЛЫНДА).....163

**ДҮНИЕЖҮЗІ ТАРИХЫ
ВСЕМИРНАЯ ИСТОРИЯ
HISTORY OF THE WORLD**

Ем Н.Б.ОПЫТ БРАЧНОЙ МИГРАЦИИ В ЮЖНУЮ КОРЕЮ
В НАЧАЛЕ ХХІ ВЕКА (ТЕОРИЯ ОБМЕНА РУССКОЯЗЫЧНЫХ ЖЕНЩИН СНГ).....172**Көкебаева Г.К.**

«ТҮРКІСТАН ҰЛТТЫҚ БІРЛЕСТІГІНІҢ» ЕУРОПА ЕЛДЕРІНДЕГІ ҚЫЗМЕТІ.....182

**ҒЫЛЫМИ ӨМІР
НАУЧНАЯ ЖИЗНЬ
SCIENTIFIC LIFE**

Кумеков Б.Е. Каримова Р-Б.У.МЕЖДУ ТЮРКОЛОГИЕЙ И КИТАЕВЕДЕНИЕМ:
ТВОРЧЕСКАЯ БИОГРАФИЯ ДОКТОРА ИСТОРИЧЕСКИХ НАУК А.К. КАМАЛОВА
(К 60-ЛЕТИЮ УЧЕНОГО).....189

Басуға 23.09. 2021 қол қойылды

Шартты баспа табағы –12,5

Офсеттік басылым

Таралымы 150 дана.

Ш.Ш. Уәлиханов атындағы
Тарих және этнология институты, «Отан тарихы»
журналының редакциясында басылды